MAKTAB O‘QUVCHILARIDA KASBIY O‘ZLIKNI ANGLASH KO’NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Ganiyeva Gulnoz Abduxakimovna
Namangan viloyati Kosonsoy tuman 2-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab o‘quvchilarida kasbiy o‘zlikni anglashni shakllantirish yo‘llari psixologik va pedagogik jihatdan tahlil qilingan. Kasbiy o‘zlikni anglash shaxsning o‘z qobiliyati, qiziqishi, imkoniyati va kasbiy yo‘nalishini to‘g‘ri tushunishi bilan bog‘liq muhim jarayon ekanligi asoslab berilgan. Maqolada o‘quvchilarda kasbiy o‘zlikni rivojlantirishga xizmat qiluvchi interfaol metodlar, psixologik treninglar, kasbiy diagnostika va pedagogik yondashuvlarning o‘rni yoritilgan. Shuningdek, oila, maktab va psixolog hamkorligining kasbiy o‘zlikni shakllantirishdagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so‘zlar:kasbiy o‘zlik, kasb tanlash, o‘quvchi shaxsi, kasbiy qiziqish, kasbiy motivatsiya, psixologik yondashuv, pedagogik yondashuv, kasbiy diagnostika, interfaol metodlar, kasbiy rivojlanish, o‘zini anglash.

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli jamiyat sharoitida yosh avlodning kelajakdagi kasbiy yo‘nalishini to‘g‘ri belgilash dolzarb pedagogik va psixologik masalalardan biri hisoblanadi. Har bir o‘quvchi o‘z hayot yo‘lini tanlar ekan, avvalo o‘zining qiziqishi, qobiliyati, imkoniyatlari va shaxsiy xususiyatlarini chuqur anglab yetishi muhimdir. Shu jarayon kasbiy o‘zlikni anglash deb ataladi va u shaxsning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatida asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi.

Kasbiy o‘zlikni anglash — bu o‘quvchining o‘zini muayyan kasb sohasiga mos yoki mos emasligini tushunishi, o‘z qobiliyatlarini real baholashi hamda ongli

ravishda kasbiy yo‘nalish tanlash jarayonidir. Ushbu jarayon to‘g‘ri shakllanmagan taqdirda o‘quvchi noto‘g‘ri kasb tanlashi, keyinchalik esa kasbiy qoniqmaslik va motivatsiyaning pasayishi kabi muammolarga duch kelishi mumkin.Maktab davri kasbiy o‘zlikni shakllantirishning eng muhim bosqichi hisoblanadi. Chunki aynan shu davrda o‘quvchilarda qiziqishlar shakllanadi, qobiliyatlar rivojlanadi va kelajak kasbiga bo‘lgan dastlabki tasavvurlar paydo bo‘ladi. Shu sababli ta’lim jarayonida o‘quvchilarga o‘zini anglash, o‘z imkoniyatlarini baholash va kasbiy yo‘nalishlarni to‘g‘ri tanlashga yordam berish muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda ayrim o‘quvchilar kasb tanlashda o‘z qobiliyatidan ko‘ra tashqi ta’sirlar, ota-ona fikri yoki zamonaviy trendlarga asoslanib qaror qabul qilmoqdalar. Bu esa kelajakda kasbiy moslashuv muammolarini keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois kasbiy o‘zlikni anglash jarayonini ilmiy asosda tashkil etish va uni pedagogik-psixologik yondashuvlar orqali rivojlantirish zarurdir. Kasbiy o‘zlikni shakllantirishda maktab, oila va psixologik xizmatning hamkorligi muhim o‘rin tutadi. O‘qituvchilar o‘quvchilarga kasblar haqida to‘g‘ri ma’lumot berishi, psixologlar esa ularning qiziqishi va qobiliyatini aniqlashga yordam berishi lozim. Shu bilan birga, interfaol metodlar va psixologik treninglar o‘quvchilarda o‘zini anglash jarayonini yanada samarali rivojlantiradi.

Asosiy qism

Maktab o‘quvchilarida kasbiy o‘zlikni anglashni shakllantirish murakkab va ko‘p bosqichli jarayon bo‘lib, u shaxsning ichki dunyosi, qobiliyatlari, qiziqishlari hamda ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog‘liqdir. Kasbiy o‘zlikni anglash o‘quvchining o‘zini ma’lum bir kasbga mos yoki mos emasligini tushunishi, o‘z imkoniyatlarini real baholashi va ongli ravishda kasbiy yo‘nalish tanlashiga asos bo‘ladi. Shu sababli ushbu jarayonni to‘g‘ri tashkil etish ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Kasbiy o‘zlikni anglashni shakllantirishda birinchi navbatda o‘quvchining shaxsiy xususiyatlarini o‘rganish muhimdir. Har bir

o‘quvchi o‘ziga xos temperament, qiziqish, qobiliyat va xarakterga ega bo‘ladi. Masalan, faol, muloqotga kirishuvchan va tashabbuskor o‘quvchilar ijtimoiy sohalarga ko‘proq mos bo‘lishi mumkin, tahliliy fikrlashga ega, diqqat-e’tibori kuchli o‘quvchilar esa texnik yoki ilmiy yo‘nalishlarga yaqinroq bo‘ladi. Shu bois individual yondashuv kasbiy o‘zlikni anglash jarayonining asosiy sharti hisoblanadi. Psixologik diagnostika bu jarayonda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Testlar, so‘rovnomalar, kuzatuv va suhbatlar orqali o‘quvchining qiziqishlari, qobiliyati va psixologik xususiyatlari aniqlanadi. Ushbu natijalar asosida o‘quvchiga mos kasbiy yo‘nalishlar tavsiya etiladi. Diagnostika nafaqat kasbiy qiziqishni aniqlashga, balki o‘quvchining o‘zini chuqurroq anglashiga ham yordam beradi. Shuningdek, kasbiy treninglar ham kasbiy o‘zlikni anglashni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Trening jarayonida o‘quvchilar o‘z kuchli va zaif tomonlarini tahlil qiladi, jamoa bilan ishlashni o‘rganadi va o‘zini turli kasbiy vaziyatlarda sinab ko‘radi. Bu esa ularda o‘ziga ishonchni oshiradi hamda mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmasini shakllantiradi.

O‘qituvchining roli ham bu jarayonda juda muhimdir. O‘qituvchi o‘quvchini faqat bilim bilan ta’minlab qolmay, balki uni kuzatishi, rag‘batlantirishi va to‘g‘ri yo‘naltirishi lozim. O‘qituvchi tomonidan yaratilgan ijobiy psixologik muhit o‘quvchining o‘zini erkin his qilishiga va o‘z imkoniyatlarini ochiq namoyon etishiga yordam beradi. Oila ham kasbiy o‘zlikni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Ota-onaning qo‘llab-quvvatlashi, farzandining qiziqishlariga e’tibor berishi va uni majburlamasligi o‘quvchining ongli qaror qabul qilishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Aksincha, haddan tashqari bosim yoki noto‘g‘ri yo‘naltirish kasbiy o‘zlikning buzilishiga olib kelishi mumkin.

Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ham kasbiy o‘zlikni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Internet, ta’lim platformalari, kasblar haqidagi videolar va virtual ekskursiyalar o‘quvchilarning kasblar haqidagi

tasavvurlarini kengaytiradi. Bu esa ularga real hayotdagi kasbiy faoliyatni yaxshiroq tushunish imkonini beradi. Umuman olganda, kasbiy o‘zlikni anglashni shakllantirish jarayoni pedagogik va psixologik yondashuvlarning uyg‘unligini talab etadi. O‘quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olish, zamonaviy metodlardan foydalanish va tizimli yondashuv orqali ularning ongli kasb tanlashiga erishish mumkin. Bu esa kelajakda barkamol, o‘z kasbini sevuvchi va jamiyatda munosib o‘rin egallaydigan shaxslarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktab o‘quvchilarida kasbiy o‘zlikni anglashni shakllantirish ularning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyati va shaxsiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Kasbiy o‘zlikni to‘g‘ri anglagan o‘quvchi o‘z qiziqishi, qobiliyati va imkoniyatlariga mos kasbni ongli ravishda tanlay oladi, bu esa keyinchalik kasbiy qoniqish va barqaror mehnat faoliyatiga olib keladi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, kasbiy o‘zlikni shakllantirishda psixologik diagnostika, interfaol metodlar, kasbiy treninglar hamda o‘qituvchi va ota-onalarning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuvlar o‘quvchilarning o‘zini chuqurroq anglashiga, o‘z imkoniyatlarini to‘g‘ri baholashiga va ongli qaror qabul qilishiga yordam beradi. Shuningdek, ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish o‘quvchilarda kasblar haqidagi tasavvurlarni kengaytiradi hamda ularning kasbiy motivatsiyasini kuchaytiradi. Bu esa kasbiy o‘zlikni shakllantirish jarayonini yanada samarali qiladi. Umuman olganda, kasbiy o‘zlikni anglashni rivojlantirish tizimli, izchil va kompleks yondashuvni talab etadi. Ushbu jarayon to‘g‘ri tashkil etilganda o‘quvchilar kelajakda o‘z kasbini sevuvchi, mas’uliyatli va jamiyatda munosib o‘rin egallaydigan yetuk shaxslar bo‘lib shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. G‘oziev E.G‘. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Vohidov M.V. Bolalar va o‘smirlar psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
6. Musurmonova O. Oila ma’naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.